

Світлана ГУРАЛЬНА,
кандидат мистецтвознавства

МУЗИКА – РОВЕСНИЦЯ ВІЧНОСТІ

(за матеріалами авторського навчального посібника «Сучасна українська музика»)

Вона супроводжує людство від його історичного світанку до нинішнього дня земної цивілізації – від могутньої живої музики первісної природи до творених людським талантом мелодій, що множать духовні сили землян в умовах сучасного технологізованого суспільства. Велич і краса музики, масштаби і глибина її впливу на життєдіяльність людини обумовлюються її животворним зв'язком з національним духом, з історичною долею кожного народу, з його духовною культурою, важливим і неповторним елементом якої виступає музичне мистецтво. Національна музична культура – це духовна історія народу, написана за правилами музичної граматики та законами музичного мистецтва. У такому контексті безцінне значення має кожна національна музична культура, кожен етап її становлення, розвитку і входження у світовий музично-мистецький і загальнокультурний простір. З огляду на це надзвичайно важливе значення має знання і розуміння надбань вітчизняної музики, використання їх для власного духовного збагачення, у художньо-естетичному вихованні молодого покоління.

Неперехідне значення має предметна розробка теоретико-пізнавальних і методико-практичних питань музичного виховання молоді, зокрема підготовки вчителів музичного мистецтва, саме на матеріалах національних музичних скарбів. Переконана, що в такому контексті актуальним і практично корисним буде навчальний посібник «Сучасна українська музика», який підготувала автор цієї статті на основі апробованих фахово-теоретичних і навчально-методичних матеріалів. Видання рекомендоване до друку Вченою радою факультету соціально-педагогічної освіти Кременецької гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка. Його рецензували доктор мистецтвознавства, професор кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Олег Смоляк і кандидат мистецтвознавства, викладач-методист Тернопільського мистецького фахового коледжу імені Соломії Крушельницької, виконувач обов'язків доцента кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва ТНПУ імені Володимира Гнатюка, кандидат мистецтвознавства, доктор філософії Сергій Маловічко.

У посібнику висвітлено і систематизовано історичні передумови формування та періоди розвитку сучасної української музики від середини ХХ століття до наших днів, визначено основні художньо-стильові течії ХХ століття, техніки композиторського письма. Значна увага приділена творчості композиторів кийівської, львівської, харківської та одеської композиторських шкіл, подані й охарактеризовані взірці їх основних і показових музичних творів, притому з акцентом на загальнокультурний контекст. Видання адресоване викладачам і студентам гуманітарних та музично-мистецьких спеціальностей вищих закладів освіти, а також всім, хто любить і шанує українську національну музику, цікавиться її історією та сьогоденням. Практичне застосування навчального посібника буде теоретично і методично корисним для фахівців і аматорів, які займаються вивченням сучасних процесів у музичному мистецтві.

В матеріалах посібника враховано, що визначальною і характерною рисою формування духовності суспільства стає взаємовплив національних культур і це проявляється в розвитку всіх видів мистецтва. Вагомим фактором виступає активна міграція людей, що сприяє прискоренню процесів запозичення і поширення музичного досвіду, зумовлює адаптацію полілітій до національного ґрунту.

Використаний у посібнику матеріал дозволяє зрозуміти підґрунтя витоків нових характерних рис сучасної української музики, а також окреслити вплив соціокультурних чинників, визначити стильову еволюцію, висвітлити сучасні композиційні техніки у творенні української музики, розкрити витoki різних мистецьких шкіл, охарактеризувати окремі музичні осередки, проаналізувати особливості функціонування і розвитку композиторської та виконавської творчості, що дає змогу заповнювати інформаційні прогалини в теоретичному музикознавстві. Теоретичними джерелами посібника були наукові, науково-популярні, навчально-методичні, періодичні видання та конкретні твори композиторів, а також матеріали численних зустрічей і бесід із провідними представниками українського музичного мистецтва різних регіонів України.

В першому розділі посібника охарактеризовано феномен сучасного українського музичного мистецтва, як важливого і впливового культурно-історичного явища національної духовної культури. Висвітлено особливості розвитку національної музики в період із середини ХХ до початку ХХІ століття, здійснено загальну характеристику авангардної епохи кінця ХХ – початку ХХІ століття, детально описано сучасні техніки композиції та нові жанри.

Тема «Етапи розвитку сучасної української музики середини ХХ – початку ХХІ століття» ілюструє, що у минулому та на початку нинішнього століття українська музика пройшла складний процес розвитку, обумовлений соціально-історичними процесами, який можна поділити на відповідні етапи. Перший етап – 1900-і – середина 1920-х років. У цей період було сформовано національну композиторську школу, фундатором якої став Микола Лисенко. У його творчості повною мірою розвинувся національно-романтичний стильовий напрям, якого дотримувалися Кирило Стеценко, Микола Леонтович, Яків Степовий, Станіслав Людкевич.

Другий етап – середина 1920-их – 1940-і роки. В цей час особливе значення мала діяльність Музичного товариства імені Миколи Леонтовича, навколо якого гуртувалися композитори-новатори, поєднуючи у своїй творчості національні традиції і досягнення європейської музичної культури. Масовість культурно-освітнього руху та концертно-виконавської практики активно поширювалися від традиційних культурно-музичних центрів – Києва, Львова, Одеси і Харкова – до віддалених регіонів України. Створено виконавські колективи державного рівня: хорову капелу «Думка», Державний симфонічний оркестр, філармонію, Капелу бандуристів Гната Хоткевича. Діяли театри опери та балету в Одесі, Києві та Львові.

Третій етап – 1941–1960-і роки, що характеризують розвитком вокальної симфонії програмності, тенденцією до укрупнення, жанрового синтезу, переосмислення фольклорних, історичних пісень, дум і плачів. Композитори піддавалися репресіям з боку радянської влади, здійснювалася примусова русифікація та денационалізація, із вжитку була вилучена релігійна музика. Проте саме в цей час були організовані та діяли Державний український народний хор під керівництвом Григорія Верьовки, Національний заслужений академічний ансамбль танцю України імені Павла Вірського, Державна капела бандуристів УРСР під керівництвом Олександра Мінківського, тріумфували вокальні виконавці Дмитро Гнатюк, Євгенія Мірошніченко, Діана Петриненко, Ніна Матвієнко, тріо сестер Бойко.

Четвертий етап (1960–1980-і роки) тісно пов'язаний із дедалінізацією соціально-культурного життя країни: засновано видавництва «Мистецтво», «Музична Україна», поновлено видання журналу «Музика», діяли Львівська державна хорова капела «Трембіта» під керівництвом Павла Муравського, Прикарпатський ансамбль пісні і танцю «Верховина», чоловічий хор «Бескид» у Дрогобичі. Композитори і надалі звертаються до музики плакатно-ілюстративного та лірико-зображального характеру. Зокрема, чисельними були пісні та твори хорових жанрів. Поряд із цим відбулося стильове оновлення композиторської школи, поширилося експериментаторство в галузі сучасної техніки, з'явилися нові, зокрема камерні та синтетичні, жанри.

П'ятий етап (1980-і – початок 2000-х років) характеризується поступовим входженням національної музики у світовий музичний простір. Цьому сприяло глибоке проникнення у творчість наших композиторів західноєвропейського постмодернізму. В Україні проводяться фестивалі «Київ-Музик-Фест», хорового мистецтва «Золотоверхий Київ», «Музичні прем'єри сезону», сучасної музики «Контрасти» у Львові, «Два дні і дві ночі нової музики» в Одесі, «Харківські асамблеї», що набули міжнародного визнання.

Шостий етап – 2000-і роки і до наших днів. Музичне академічне мистецтво представлене носіями національної музичної культури – композиторами, мистецькими колективами та окремими виконавцями. Міжнародної слави здобули симфонічний оркестр Національної філармонії України, Національна опера України, муніципальний камерний хор «Київ» та інші. Набули популярності музичні конкурси та фестивалі: Всеукраїнський конкурс баяністів-акордеоністів «Візерунки Прикарпаття», Всеукраїнський конкурс виконавців на народних, струнних, духових та ударних інструментах імені А. Онуфрієнка, Міжнародний конкурс баяністів-акордеоністів «Perpetuum mobile», хоровий конкурс імені О. Северина Сапруна, профорієнтаційний конкурс «Музичний талант», фестиваль дитячої пісні «Ми діти твої, Україно».

В темі «Мікс авангардної епохи кінця ХХ початку ХХІ століття» наголошується, що у ХХ столітті – столітті найпотужнішого мозкового штурму і формування величезної кількості ідей, музиканти все частіше звертаються до «слуги науки» – математики. Розробляється ряд теорій, які класифікують нові співзвуччя, оцінюють ступінь їх напруги, розширюється простір нових тембральних можливостей, що частково допомагає аналізувати атональні твори, але зовсім не впливає на їх художню та естетичну сторону. Напрямок авангардизму виявляє яскраву спрямованість на радикальне оновлення змістовних та формальних принципів творчості, на відмову від канонів мистецтва попередніх

епох та вільне впровадження новітніх експериментів. Авангардизм і сьогодні продовжує розвивати свої мистецькі тенденції. Розщеплення музичної тканини на атоми, постійне експериментаторство, формування нової дійсності замість існуючої, революційність, соціальність мистецтва, його детальна критика й аналіз, виявлення «музичних штампів» та відхід від них – основні риси сучасної музики.

Тема «Сучасні техніки композиції та нові жанри» дає зрозуміти, що науково-технічний прогрес, індустріалізація та урбанізація суспільства, виникнення електронних технічних засобів збереження і передачі музичної інформації привели до суттєвого оновлення композиторської мови, її жанрово-стильових аспектів. Творчість вітчизняних композиторів відзначається інтеграційними процесами, освоєнням новітніх досягнень світового музичного мистецтва, перейняттям інновацій у національну музику, що дає змогу збагатити існуючі в ній жанри, стилі і наповнити музичні твори інноваційними засобами музичної виразності. ХХ століття стало періодом вирішення всевітних соціокультурних питань, що вплинули на становлення епохи нової музики. Її короткотривала періодизація на теренах України, здійснена з урахуванням впливу інонаціональних тенденцій та пошуків нового, стала свідченням інтенсивних змін в музичному мистецтві. Це зумовило майже одночасне співіснування таких напрямків як модернізм і постмодернізм, авангард та поставангард, що розділяють між собою взаємозалежні стилістичні модули.

Сучасні композитори кінця ХХ – початку ХХІ століття використовують новаторські риси творчого письма: поєднання формотворчих принципів народного походження («нова фольклорна хвиля» та неофольклоризм), використання принципів джазового музикування, засобів естрадної ретромусики, полілітійстики (стилізації, стильової гри) та колористичних виразових засобів сучасної музики у вигляді різних шумів, вишуканих тембрів, «звукових плям», кластерної техніки, а також елементів мистецтва дії, спрямованого на заміну традиційного художнього твору простим жестом, розіграною виставою, використання шумових ефектів.

Другий розділ навчального посібника присвячений композиторським та виконавським школам України другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Динаміка сучасної української музики окреслила провідні естетичні підвалини та дозволила відзначити своєрідність різних композиторських та виконавських шкіл в єдності із загальнонаціональними засадами та кризь призму взаємодії із сусідніми національними школами. В цей же час наявність яскравих персоналій підтверджує не тільки неповторність традицій окремих регіонів, а й свідчать про багатогранність професійної музичної культури на національному та всеєвропейському рівнях. У посібнику характеризується життєтворчість відомих композиторів Львівської школи Анатолія Кос-Анатольського, Мирослава Скорика, Віктора Камінського, Олександра Козаревського, Богдана Фроляка, Івана Небесного та виконавців високого мистецького рівня: скрипаля Якова Солокєра, піаністки Оксани Рапіти, соліста Корнелія Сятецького. Київську школу представляють композитори Олександр Білаш, Леонід Грабовський, Леся Дичко, Євген Станкевич, Вікторія Польова, диригент Віктор Степурко, і виконавці: соліст Дмитро Гнатюк, піаністи Іван Карабиць і Ярослав Олійник, акордеоніст Ігор Осипенко. Музичне мистецтво Харкова презентують композитори Лев Колодуб, Олександр Літвінов, Володимир Золотухін, Микола Стецюк, виконавці Борис Михєєв (домбра) і Тетяна Веригіна (піаніно і вокал). Композитори Костянтин Данькевич і Сергій Шустов, інструменталісти Анатолій Шевченко (гітара) і Віктор Власов (акордеон) яскраво виражають високий рівень творчості персоналій музичного мистецтва Одеси. Багато сказано і про композиторські та виконавські школи інших міст і регіонів України. Зазначено, що сучасний музично-творчий процес в Україні пов'язаний з певним типом креативно-комунікативних операцій, які відображають культурно-естетичні реалії нинішнього українського соціуму.

«Мозаїка української естради» – змістовий предмет, який пропонує до вивчення третій розділ навчального посібника. Тут зазначається, що у 1920-х роках формуються ідейно-естетичні принципи вітчизняної естрадної музики як мистецтва, серед яких культивується загальнодоступність та легкість сприйняття. Всі жанри музичного мистецтва орієнтовані на створення однорідної «музики для мас».

У 50-ті – 60-ті роки пісні виконувалися в основному під оркестр, також їх часто виконували хорові колективи. Народна пісня була основним поштовхом до написання власних пісень композиторами. Іноземним впливам їх творчість практично не піддавалися. Популярні композитори того періоду: Платон Майборода, Олександр Білаш, Ігор Шамо, Андрій Штогаренко, Аркадій і Віталій Філіпенки. Найвідомішими виконавцями пісень даного періоду були Дмитро Гнатюк, Микола Кондратюк, Валентина Купріна, Костянтин Огневоєв, Анатолій Мокренко, Олександр Таранець, Лариса Осипенко, Діана Петриненко, Юрій Богатіков, Юрій Гуляєв, Раїса Кириченко, багато з яких працювали і в оперному жанрі.

(Продовження у наступному номері)